

Bristerna i det vetenskapliga hantverket är olyckliga i sammanhanget. De skymmer det faktum att boken också innehåller många intressanta fynd, hypoteser och idéer som är värda att utveckla vidare. För att bara nämna några: den tydliga dominansen av national-ekonomi över företagsekonomi, studenternas instrumentella hållning till sina studier, att grundutbildningsnivån utgör tyngdpunkten vid skolan, den i en svensk kontext säregna organisationen med de täta banden till och beroendet av näringslivet och de ekonomiska och symboliska implikationerna därav, den starka ställning som studentkåren intar och betydelsen av festerna och sidoaktiviteterna. Jag tror att det ligger mycket i dessa resultat och det är synd att de inte beläggs bättre och mer metodiskt.

Författaren påpekar faktiskt avslutningsvis att boken bör ses som ett första steg mot fortsatta analyser av Handelshögskolan. Det finns som sagt en stor potential här. Vi får bara hoppas att den bitvis hätska debatt och antagonism som boken resulterat i inte ska stå i vägen för framtida forskning, och att Handelshögskolan framgent kan se ett värde i detta och inte sluta sig inåt. Den idé om komparationer mellan lärosäten som lyfts fram i avslutningen är lovande. Det skulle vara intressant att jämföra prestigefyllda fackhögskolor som Handels, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan eller Kungl. Konsthögskolan med varandra. Det är inte säkert att Handelshögskolan är en extrem i alla avseenden. Näringslivet investerar betydligt större summor i forskning som bedrivs vid Karolinska institutet och Kungl. Tekniska högskolan än i den som utförs av forskare vid Handelshögskolan. Man kan också jämföra utbildningar med varandra mer systematiskt. Det finns exempelvis många likheter mellan ekonom- och lärarutbildningar vad gäller fokuseringen på praktik och yrkesrelevans. Intressant nog sker en rad satsningar för att öka kontakterna mellan högskolan och lärarutbildningarna å ena sidan och avnämarna och praktikerna å den andra sidan. Detta

närmande skulle kunna ses som minst lika problematiskt som när Handelsstudenterna integreras i företagsvärlden, men få protester hörs.

Dikotomin privat och offentligt behöver problematiseras ytterligare, inte minst när det gäller frågan om undervisningens och forskningens autonomi. När politiker ser Vetenskapsrådet som ett instrument för att driva forskningen i politiskt önskvärda riktningar och dessutom minskar anslaget kan man fråga sig om inte privata medel blir alltmer betydelsefulla för den autonoma samhällsvetenskapliga grundforskningen. På motsvarande sätt utgör offentlig lärosäten minst av allt en frizon skyddad från new public management. På förhållandevis kort tid efter autonomireformen 2011 har många statliga lärosäten, som Shirin Ahlbäck Öberg och Elin Sundberg visat, sett till att kraftigt avlöva sina kollegiala system. Därmed minskar skillnaderna mellan offentligt och privat, i bemärkelsen att det offentliga på eget bevåg blir mer likt det privata. Det är inte minst här som Holmqvists studie av Handels blir riktigt intressant, som ett exempel på vad privata alternativ till statliga universitet egentligen innebär. Aningslösheten är ofta stor.

Mikael Börjesson är professor i utbildningssociologi vid Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier, Uppsala universitet.
E-post: mikael.borjesson@edu.uu.se

Bertelman, Tomas, 2019. *Från ett kallt krig till ett annat*. Stockholm: Medströms Bokförlag.

Anmälan av Christer Jönsson

För femtio år sedan arrangerade Utrikespolitiska föreningen i Lund en studiecirkel om Sovjetunionen. Flera av studenterna som deltog var speciellt intresserade av landets utrikespolitik och sammanställde antologin *Sovjets utrikespolitik* (Studentlitteratur, 1972).

Bland författarna fanns historikerna Kristian Gerner och Ingmar Oldberg, undertecknad och två andra statsvetare som sedermera kom att göra betydande diplomatiska karriärer där deras tidigt förvärvade Rysslands-kunskaper kom väl till pass: Hans Magnusson och Tomas Bertelman.

Bertelman avslutade sin karriär som Sveriges ambassadör i Moskva 2008-12, och nästan halva hans yrkesliv hade direkt eller indirekt koppling till Ryssland. Hans bok är ett välkommet tillskott till den inte särskilt omfattande litteraturen på svenska om vår stora och problematiska granne. Under hela sin tid inom utrikesförvaltningen bibehöll Bertelman kontakten med forskningen, vilket är beundransvärt och inte särskilt vanligt bland diplomater, som ofta beskriver sin arbetssituation som "one damn thing after another". Hans konstruktiva sammankoppling av forskning och praktik gör boken läsvärd för såväl en intresserad allmänhet som en mera specialiserad statsvetenskaplig publik.

Boken har ett originellt upplägg. I stället för löpande text består den av en samling rapporter och texter från 1983 till 2012, som återges i originalskick. I två inledande avsnitt sätts först dessa in i sitt politiska sammanhang, och sedan diskuterar Bertelman utvecklingen under Putin efter 2012. Detta upplägg har såväl nackdelar som fördelar. Å ena sidan kan speciellt de allra tidigaste bidragen kännas något nattståndna, och upprepningar kan inte undvikas. Å andra sidan ger rapporternas autenticitet en god bild både av tidsandan och UD-kulturen. Det måste framhållas att Bertelman är en synnerligen god skribent, och rapporterna är skrivna under en tid då informationstrycket och tidspressen var mindre "och då bisatser ännu var tillåtna i skrift i en utsträckning som skulle göra dagens stressade mottagare otåliga" (s 10).

Om nu boken kan karakteriseras som en mosaik, där bitarna är av delvis olika karaktär, framträder ändå ett tydligt mönster. Bertelman betonar historiens betydelse för vår förståelse av Ryssland. Tre hörnstenar – envælde,

imperium och byråkrati – utgör Rysslands "järntriangel" eller "genetiska kod". Även i interna ryska diskussioner, framhåller Bertelman, talar man om "eviga ryska drag" och om en utveckling som inte är progressiv utan rör sig i cykler, cirklar och gamla hjulspår.

Geopolitiskt har Ryssland under flera århundranden varit en del av Europa – man har deltagit i den europeiska stormaktspolitiken och i praktiskt taget alla stora europeiska krig. Men det Ryssland som växte fram ur furstendömet Moskva är i fråga om förhållandet mellan stat, samhälle och individ snarare en del av Asien. Likt asiatiska despoter fick de ryska härskarna oinskränkt makt och kontroll över samtliga resurser och hela samhället. Expansionen över enorma landmassor innebar att Ryssland blev ett imperium innan det blivit en nation. Som Bertelman skriver, "att försvara imperiets integritet och tillväxt blev den främsta uppgiften, som betingade den ryska statens utveckling: den stora statliga byråkratin, den stora armén, den centraliserade kontrollapparaten, och förtrycket också" (s 315).

Det historiska arvet har således, enligt Bertelmans analys, gjort Ryssland illa rustat för en globaliserad värld byggd på fria flöden, ömsesidiga beroenden och transnationella nätverk. Som Moskva-ambassadör kunde Bertelman följa det moderniseringsprojekt som Medvedev, Putins "stand-in" på presidentposten 2008-12, försökte genomföra. Det handlade, som Bertelman rapporterade hem om, framför allt om "vertikal modernisering", "selektiva åtgärder uppifrån för att höja den teknologiska nivån i det ryska näringslivet" (s 305). Det inbegrep inte försök att skapa ett innovativt klimat baserat på friare andliga villkor.

När Bertelman lämnar Moskva har Putin återinträtt som president och inga omvälvande förändringar har skett under Medvedev. I sin avskedsdespesh i juli 2012 förutser Bertelman att systemet inte kommer att reformera sig självt. Dock pekar han på att "det pågår en smygmodernisering av Ryssland

hela tiden, underifrån, vid sidan av makten och i motsatsställning till den” (s 329). Det framtida Ryssland växer fram i landets storstäder. I Storstads-Ryssland, skriver han, äger nu den första sociala differentieringen rum sedan decennierna före revolutionen. Det är här ett modernt samhälle kan växa fram, och det är här samhället gör sig hört på ”nätet och gatan”. Medelklassens sena ankomst i storstäderna har emellertid ännu inte förändrat ”det andra Ryssland” där Putin har sitt starkaste stöd.

Vilken roll har då ett Ryssland präglad av historiska traditioner och misslyckad modernisering på den internationella arenan idag? Bertelman tecknar en bild av ett nytt kallt krig präglad av en ny variant av asymmetrisk krigföring. Med en BNP som motsvarar exempelvis Spaniens och sitt ensidiga råvaruberoende saknar Ryssland resurser för att spela den stormaktsroll man eftersträvar. Men Väst uppfattas som försvagad av uppslitande motsättningar och bristande tillit till de egna institutionerna. Medan konfliktovilja dominerar i splittrade demokratier, är konfrontation, baserad på den historiskt rotade föreställningen om en fientlig omvärld, Putins sätt att kompensera den egna svagheten och säkra folkligt stöd för den rådande ordningen. I detta nya kalla krig kan nästan vad som helst omvandlas till vapen. Pengar, information, infrastruktur och annat kan användas för att utnyttja de öppna samhällenas sårbarhet. Av Bertelmans analys följer att Västs bästa politik gentemot Putins Ryssland vore att minska den egna sårbarheten och stärka det som varit de västliga samhällenas främsta tillgång: sammanhållning, stabila institutioner, social tillit och medborgerligt förtroende.

Utöver att analysera det ryska samhällets karaktär och skillnaderna mellan det tidigare och nuvarande kalla kriget bidrar Bertelmans bok också till förståelsen av svensk-ryska relationer. En fyllig rapport från 1985 behandlar sovjetisk syn på svensk neutralitetspolitik under 40 år – från Stalintidens principiella tvivel och fördömande kritik, via

ett erkännande blandat med skepsis under Chrusjtjovepoken, till ett mera förbehållslöst erkännande under Brezjnevtiden. ”Det kunde vara värre, men det skulle kunna bli bättre” kan ses som en sammanfattning av den sovjetiska inställningen till den svenska utrikespolitiken (s 184). Såväl den socialdemokratiska inrikespolitiken som den svenska neutralitetspolitiken sågs som resultat av motstridiga externa krafter snarare än självständigt handlande subjekt.

Som kanslichef i riksdagens utrikesutskott var Bertelman delaktig i omformuleringarna av den svenska säkerhetspolitiska doktrinen 1992, då neutralitetspolitiken förvandlades ”från mål till möjlighet”. De dramatiska omvälvningarna i Östeuropa 1989-91 gjorde denna förändring möjlig, och förhandlingarna med EU gjorde den nödvändig. I ett initierat kapitel beskriver Bertelman debatten och motsättningarna kring doktrinskiftet och de skolastiska strider som det gav upphov till.

Tomas Bertelman är ett utmärkt exempel på vilka bestående insatser en välutbildad statsvetare kan göra i utrikesförvaltningen. Av hans bok kan vi statsvetare lära oss mycket inte bara om Ryssland och om UD-tjänstgöringens villkor utan även om hur man kan presentera insiktsfulla analyser på ett jargongfritt och tillgängligt språk.

Christer Jönsson är professor emeritus vid Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
E-post: christer.jonsson@svet.lu.se

Fernández, Christian, 2018.
Tänka fritt eller tänka på andra: Om politisk korrekthet, yttrandefrihet och tolerans. Lund: Studentlitteratur.

Anmälan av Johan Karlsson Schaffer

Hur ska ett tolerant samhälle väga värdet av yttrandefrihet mot värdet av hänsyn till